

af denne periode blev »indføjede yderligere krav til bøndernes præstationer« (s. 84), nemlig nogle pengeydelse.

Det er imidlertid ret problematisk, om disse to kilder egner sig til at blive sammenlignet på denne måde, for »jordebogen« 1544/45 betegnes som »Register og mandtal på alle visse og uvisse indkomster på korn, smør, honning, skovsvin med alt andet, som er oppebåret . . . Efter stiftets jordebogs lydelse«. Selvom kilden nævner »Efter stiftets jordebogs lydelse«, behøver fortegnelsen ikke selv at være en jordebog, men kan – som navnet siger – være et register over, hvad bønderne har ydet, ikke hvad de burde yde. Et andet træk ved fortegnelsen, som peger i samme retning, er, at den medtager de uvisse indtægter, hvis omfang vanskeligt kan afgøres før regnskabsåret er afsluttet. Ligeledes kan der trods ordlyden » . . . med alt andet« udmærket være tale om et register, som kun medtager naturalier. Man savner i den sammenhæng en analyse af kildens ophavssituation.

Medvirkende til usikkerheden omkring kildematerialets udsagnsevne er, at Valdemar Andersen ikke afskiller de egentlige fæstebønder, som yder både skyld og herlighedsafgifter til Hald, fra andre bønder, der kun – som betaling for forsvaret eller for udnyttelsen af lenets naturressourcer – yder herlighedsafgifterne til kronen/lenet. De 163 bønder, der optræder i registret 1544/45, ca. 27 % af samtlige beboere, og som kun yder »1 skovsvin«, må derfor snarere opfattes som bønder, hvis eneste relation til Hald var, at de havde sendt svin på olden i lenets skove, eller som fæstere, der gav landgildepenge istedet for naturalier, end som »repræsenterende et økonomisk lavere placeret lag i bondesamfundet« (s. 71).

Hald Hovedgårds historie efter enevældens indførelse bygger tildels også på forfatterens egne kildestudier, og resultaterne er – i hele bogen – fremlagt på en fængslende og særdeles tiltalende måde. Sidstnævnte gælder også fremstillingens ydre, idet bogens typografi, papir, indbinding m.v. er et særsyn i disse offset-tider. At bogen har kunnet få dette udseende, skyldes blandt andet, at den er blevet udsendt med støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd.

Knud Hornbeck

Hermann Wiesflecker: Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Band II: Reichsreform und Kaiserpolitik 1493–1500 – Entmachtung des Königs im Reich und in Europa. Wien, Verlag für Geschichte und Politik 1975. xx+576 s., ill. Indb. 548 østr. Sch., for købere af hele værket 492 Sch.

Det virkede hasarderet, da forlaget ved udsendelsen af 1. bind af Hermann Wiesfleckers mammut-Maximilian-biografi i 1971 (anmeldt i dette tidsskrift 1974) på forhånd annoncerede, hvornår de følgende bind ville udkomme. Naturligvis har denne tidsplan heller ikke kunnet holde. Dette 2. bind skulle oprindeligt være udkommet i 1973 og under titlen »Auf der Höhe des Lebens« have ført fremstillingen frem til 1507. I stedet omfatter bindet kun halvdelen af dette tidsrum, således at der til de planlagte fire bind må føjes et femte om årene 1500–1507. Tilsvarende er den oprindelige fanfare-klingende titel ændret i mindre værdiladet og mere realistisk retning. De sidste syv år af det 15. århundrede, som altså behandles i bindet, var jo absolut ikke højdepunktet i Maximilians levned. Tværtimod oplevede han i disse år ydmygelser på næsten alle fronter: umyndiggørelsen i Tyskland, hvor stænderne tog magten, tabet af Italien til det overmægtige Frankrig og som kulminationen det forsmædelige nederlag til schweitzerne.

I øvrigt præges bindet af samme dyder og skavanker som forgængerer. Til dyderne hører et imponerende overblik over det kolossale kildemateriale, til skavankerne en (forståelig) vel ukritisk og idealiseret opfattelse af Maximilians personlighed. Som illustra-

tioner gengives en række samtidige træsnit og portrætter, men alle ganske uformidlet og uden sammenhæng med fremstillingen. Denne side af værket har tydeligt ikke interesseret forfatteren – ærgerligt, da Maximilians ikonografi er usædvanligt rig. Forhåbentlig vil det afsluttende bind – oprindeligt planlagt udsendt i 1976, men nu blot omtalt som »under forberedelse« – rette op på denne skævhed. I følge forlagsreklamen vil det indbefatte et kapitel om kunst og videnskab i kejserlig tjeneste. Overraskende og lidt upassende indledes bindet med en indigneret polemik mod kritikere af 1. bind. Mærkeligt, at Wiesflecker ikke har følt, at hans livsværk kunne stå alene.

Mikael Venge

Quellen zum Verfassungsorganismus des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation 1495–1815. Herausgegeben und eingeleitet von Hans Hubert Hofmann (=Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte der Neuzeit Band XIII). Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1976. Lix+407 s.

Bag den bombastiske titel skjuler sig en samling af centrale tekster, der belyser Tysklands forfatningsmæssige udvikling i nyere tid. Udgaven spænder fra rigsreformen 1495 og oprettelsen af rigsregimentet 1500 til det gamle tyske riges opløsning under Napoléons-krigene. Af særlig interesse for dansk historie er de akter, der udtrykker det lutherske partis standpunkter på reformationstiden. Kun ganske få tekster afviger fra udgavens strenge statsretlige sigte ved at anlægge et kulturhistorisk eller økonomisk-historisk perspektiv, således forbudene mod »Zutrinken« og »Monopolia« på Augsburgers-rigsdagen 1548. Den westfalske fred aftrykkes parallelt på latin og i oversættelse, Napoléons-krigenes traktater tilsvarende både på fransk og tysk.

I en fyldig indledning gør udgiveren solidt rede for de funktioner, der tillagdes rigets overhovede, kejseren, stænderne (fyrster, prælater, rigsumiddelbare grever, »herrer« og byer) og deres fælles organer, rigsdage og rigskredse. Desværre hæmmes tilegnelsen af, at han vist har slutt for mange af 1700-tallets jurister og statsteoretikere råt. Sproget flyder ualmindelig trægt – omtrent som de strømme, han omtaler, og hvis indebyrd fortaber sig i denne tåge: »... die zähflüssigen Ströme seines föderativen Zusammenlebens, die dualistischen und trialistischen Funktionen seiner gestaltende Kräfte, die von der Fiktion der Kontinuität nur überlagerten Wandlungen der es tragende Ideologie, als die das reichische ...« (s. X). En udstrakt brug af kursiv bidrager yderligere til at forlene indledningen med et præg af svært fatteligt juridisk kompendium snarere end en historisk fremstilling.

Mikael Venge

Hans Henrik Jacobsen: Studier i Fynske Vider og Vedtægter 1500–1800. Historiske Studier fra Fyn Nr. 3. Udgivet af Historisk Samfund for Fyns Stift. Odense, 1977. 105 s. Kr. 23,60.

I *Danske Vider og Vedtægter* bd. I–V, der publiceredes af P. Bjerger, T. Søgaard og Aug. F. Schmidt i årene 1904–38, findes vider fra ialt 32 fynske landsbyer gengivet. I det her foreliggende arbejde suppleres disse med en række hidtil utrykte fynske landsbylove (s. 53–105), hvortil knyttes en oversigt over form og indhold for det samlede fynske materiale (s. 1–52). Værket udgør det tredje bind i den nyligt påbegyndte billigtryks serie *Historiske Studier Fra Fyn*, der udgives i et samarbejde mellem Landsarkivet i Odense og Historisk Samfund for Fyns Stift. Transskriptionen af viderne, ialt seks foruden et til-